

achtkarspelen
GEMEENTERAAD

Eindverslag verkenner Bestuursperiode 2026 - 2030

Voorwoord

Bij de verkiezingen voor de gemeenteraad was de opkomst 55,1%. Hoger dan de opkomst in 2022 en ook hoger dan het landelijk gemiddelde. Deze mooie opkomst is de beloning voor de inspanningen van de deelnemende partijen en hun vrijwilligers en de gemeente, bestuurlijk en ambtelijk. Het is nu zaak om met de uitkomsten van de verkiezing in de hand te werken aan de samenstelling en inrichting van het gemeentebestuur voor de periode 2026-2030.

Ik dank de gemeenteraad voor het vertrouwen dat ze me hebben geschonken om de verkenning uit te mogen voeren. In anderhalve dag zijn er intensieve gesprekken gevoerd en ik heb alleen maar gemotiveerde en betrokken mensen tegenover mij gehad. Naast een boeiende puzzel die gelegd moest worden, was het gewoon ook heel plezierig.

Tenslotte dank ik Geert Andringa en Renny de Vries-Mulder van de griffie die heel veel werk hebben verzet, ook in de voorbereiding van het verkennings- en formatieproces. Alles was perfect voorbereid en liep op rolletjes. Heel plezierig om bij mijn hernieuwde kennismaking met Achtkarspelen, samen met hen deze verkenning te mogen doen.

Ik wens u veel succes met het vervolg van de formatie.

Tom van Mourik

Samenvatting / advies

De verkenner adviseert

het vormen van een coalitie van FNP, CDA en ChristenUnie.

De onderbouwing, de afwegingen, de analyse en de overwegingen die aan het advies ten grondslag liggen staan uitgebreid in het eindverslag.

1. Inleiding

1.1 De uitslag van de verkiezingen

Op 18 maart 2026 waren de gemeenteraadsverkiezingen in Achtkarspelen. De uitslag van de verkiezingen:

Partij	Aantal zetels	Vershil met 2022
FNP	5	+1
CDA	5	- 1
FVD	3	+2
GL/PvdA	3	-
CU	2	-1
PVV	2	+1
GBA	1	-2
VVD	0	-
Sociaal Democraten Achtkarspelen	0	-
BBB	0	-

1.2 Opdracht aan de verkenner

Op 30 maart 2026 hebben de fracties in de gemeenteraad, met uitzondering van de fractie van de PVV, mij gevraagd een onafhankelijk, zorgvuldig en open onderzoek te doen naar de mogelijkheden om voor de raadsperiode 2026-2030 te komen tot een stabiele, constructieve en toekomstbestendige vorm van samenwerking.

2. Werkwijze en verantwoording

Op 8 en 9 april 2026 heb ik samen met de griffier en de adjunct-griffier gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van alle zeven fracties. Deze gesprekken heb ik gevoerd op basis van mijn opdrachtformulering. Van elk gesprek is een verslag op hoofdlijnen gemaakt, dat is teruggelegd bij de fracties voor commentaar en met instemming van de fracties toegevoegd als bijlage bij dit eindverslag.

3. Bestuursstijl voor de komende jaren, wijze van samenwerking en benoeming wethouders

In de gesprekken heb ik fracties laten terugkijken op de wijze waarop in de raadsperiode 2022-2026 in de raad en tussen raad en college is samengewerkt. De rode draad is dat de meeste fracties (zeker de oppositiefracties) de verhouding tussen raad en college als te gesloten en te weinig dualistisch ervaren. Met name het vooroverleg van coalitiefracties en het dichtgetimmerde karakter van het coalitieakkoord hebben volgens meerdere fracties geleid tot een beperkte inhoudelijke ruimte in de raad en een scherpe scheidslijn tussen coalitie en oppositie.

Vrijwel alle fracties – zowel coalitie- als oppositiepartijen – geven aan dat zij in meer of mindere mate behoefte hebben aan een meer open bestuurscultuur, waarin de raad zichtbaarder aan zet is, het debat meer betekenis krijgt en ruimte bestaat voor afwijkende standpunten, óók binnen de coalitie. Fracties benadrukken dat dualisme niet uitsluitend een kwestie is van structuur of afspraken op papier, maar vooral van houding en gedrag van zowel raad als college.

Type akkoord en betrokkenheid van de raad

Over het gewenste type akkoord lopen de voorkeuren uiteen, maar ook hier is een duidelijke gemene deler zichtbaar. De meeste fracties pleiten in deze fase voor een bestuursakkoord met ruimte voor inbreng van niet-formerende fracties aan de voorkant. Enkele fracties zien een volledig raadsakkoord of een raadsagenda als ideaal of als mooie toekomstmuziek, maar op dit moment veelal nog niet als realistisch (teveel inhoudelijke verschillen op belangrijke thema's) of onvoldoende richtinggevend (in verband met noodzakelijke continuïteit en stabiliteit). Belangrijk signaal is dat meerdere fracties expliciet aangeven dat het niet problematisch hoeft te zijn als een collegevoorstel het in de raad niet haalt. Dat vraagt om een cultuur waarin dit niet als gezichtsverlies wordt gezien.

Benoeming van wethouders en rolopvatting

Vrijwel alle fracties onderschrijven het principe dat wethouders na benoeming wethouders van de hele raad zijn. Er is brede steun voor:

- voordracht van wethouders door de formerende partijen,
- een sterke nadruk op deskundigheid, bestuursstijl en verbindend vermogen,
- en een kennismaking of gesprek met (een delegatie van) de raad voorafgaand aan de benoeming.

Enkele fracties spreken de wens uit om op termijn toe te groeien naar minder partijgebonden of meer onafhankelijke wethouders, maar delen ook het realisme dat dit in de komende periode waarschijnlijk een stap te ver is. Belangrijker dan de herkomst van de wethouder is de manier waarop hij of zij samenwerkt met de raad, openstaat voor kritiek, zichtbaar is voor inwoners en betrokken is bij de regio.

Mijn advies aan de raad is om de lessen uit de verkenningsfase waar mogelijk te verzilveren. De gesprekken laten zien dat er, ondanks inhoudelijke verschillen, een gedeeld verlangen bestaat naar een opener bestuurscultuur en sterker dualisme. Een mooie kans voor de nieuwe raadsperiode met het besef dat 'Rome en Aken niet op 1 dag zijn gebouwd'.

4. Opgaves en thema's voor de komende raadsperiode

Achtkarspelen is een zelfstandige gemeente met uitdagingen en kansen. Een belangrijk thema in de gesprekken met de fracties is het verbeteren van de kwaliteit van de dienstverlening bij de doorontwikkeling van de organisatie (de basis op orde). Meerdere fracties noemen de nieuwe bestuursstijl niet als randvoorwaardelijk maar als zelfstandige opgave (CU en GL/PvdA).

CDA, FNP, ChristenUnie en GBA benoemen de noodzaak van gezonde gemeentefinanciën en een structureel sluitende meerjarenraming. Het ontwikkelen van een langetermijnvisie voor de gemeente wordt door meerdere fracties gezien als een belangrijk handvat om richting te geven, prioriteiten te stellen en samenhang te brengen in beleid en uitvoering.

Andere opgaven uit de gesprekken zijn het beheersbaar en toekomstbestendig maken van het sociaal domein met meer nadruk op preventie (CDA, FNP, GL/PvdA, ChristenUnie, GBA), de versnelling van de woningbouw passend bij de schaal en behoefte van de dorpen (alle fracties, met verschillende accenten) en het versterken van de lokale democratie en van betrokkenheid en vertrouwen van inwoners bij ingrijpende besluiten (met name benoemd door PVV, FVD, GL/PvdA en CU). Leefbaarheid in alle dorpen met aandacht voor voorzieningen, dorpshuizen, vrijwilligers en verenigingsleven is ook een belangrijke opgave (FNP, CDA, CU, GBA). Er is behoefte aan een gedragen sportbeleid, waarin keuzes samen met verenigingen worden gemaakt (onder meer FNP en CDA).

Een gevoelig maar onvermijdelijk thema is de asiel- en vluchtelingenopvang, met grote verschillen in opvattingen tussen de fracties. Waar enkele fracties benadrukken dat Achtkarspelen ten minste moet voldoen aan wettelijke verplichtingen, bij voorkeur via kleinschalige en zorgvuldig gekozen opvang (o.a. CDA, ChristenUnie, GL/PvdA en GBA), zijn andere fracties tegen (PVV en FVD) of op het eerste gezicht terughoudender (FNP).

De kans voor Achtkarspelen ligt in het maken van realistische, samenhangende keuzes die recht doen aan deze opgaven en de uitvoeringskracht van de organisatie. Juist daarom is het van belang om goede afspraken over deze opgaven en thema's te maken in een bestuursakkoord.

4. Ambities en kroonjuwelen

In de gesprekken met de fracties komt een breed palet aan ambities en zogenoemde kroonjuwelen naar voren, vaak in één adem genoemd met de grote opgaven en thema's. Het onderstreept dat er voor Achtkarspelen veel uitdagingen zijn in de komende raadsperiode. Om deze ambities inzichtelijk en vergelijkbaar te maken, zet ik ze overzichtelijk in een schema. Dit overzicht maakt in één oogopslag zichtbaar waar fracties elkaar inhoudelijk ontmoeten en waar accenten verschillen.

Fractie	Kroonjuwelen / onderscheidende ambities
FNP	<ul style="list-style-type: none"> • Dorpen centraal: beleid voor álle kernen • Bouwen naar <i>fraach en ferlet</i> Actief grondbeleid voor woningbouw voor eigen inwoners Versterking Friese taal en cultuur (musea, evenementen, verenigingen) • Fryske plaknammen • Sterk dorpshuizenbeleid
CDA	<ul style="list-style-type: none"> • Financieel verantwoord en voorspelbaar bestuur • Sterke uitvoeringsorganisatie ('eerst de basis op orde') • Woningbouw • Betere dienstverlening • Eetuin verkopen of onderbrengen in een stichting • Ruimte voor (agrarische) ondernemers • Gedragen sportbeleid • Versterken van voorzieningen in de dorpen
FVD	<ul style="list-style-type: none"> • Vergroten zeggenschap van inwoners, vooral aan de voorkant van besluiten • Participatie bij ingrijpende dossiers (wonen, asiel, energie) • Nuchtere, terughoudende benadering van klimaat- en energiebeleid • Kritisch op opvang asielzoekers en uitvoering Spreidingswet
GL/PvdA	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe bestuursstijl: openheid, vertrouwen en sterker dualisme • Sociale prioriteiten: preventie, armoedebestrijding, inclusie • Versnelling woningbouw
ChristenUnie	<ul style="list-style-type: none"> • Preventie centraal in sociaal domein • Inzet middelen energietransitie voor inwoners met lage inkomens • Onderzoek naar Diftar om afvaldoelstellingen te halen en daarmee de lasten voor de inwoners te verlagen • Actieplan wonen, actieve grondpolitiek • Voldoen aan de Spreidingswet • Langetermijnvisie voor de gemeente
PVV	<ul style="list-style-type: none"> • Directe democratie als kernambitie (referenda, digitale participatie) • Scherp sturen op uitgaven en beperken van gemeentelijke taken • Afwijzing lokale energietransitie • Geen asielopvang; focus primair op huisvesting eigen inwoners
GBA	<ul style="list-style-type: none"> • Bestuurlijke continuïteit en pragmatisme • Langetermijnvisies voor wonen en sociaal domein • Versnellen woningbouw voor starters en ouderen • Veilige, leefbare dorpen met sterke voorzieningen en slagvaardig bestuur

5. Breekpunten

In de gesprekken met de fracties tekenen zich in mijn ogen slechts een beperkt aantal inhoudelijke onderwerpen af waar de verschillen echt fundamenteel zijn en/of waarover beoogde coalitiepartners in de formatiefase goede afspraken moeten zien te maken, omdat ze anders een risico zijn voor 'ongelukken onderweg'.

Het meeste risico zie ik in de verschillen van inzicht over de asiel- en vluchtelingenopvang en de uitvoering van de Spreidingswet. Waar CDA, ChristenUnie, GL/PvdA en GBA uitgaan van het nemen van verantwoordelijkheid binnen wettelijke kaders (uitvoeren Spreidingswet) – bij voorkeur via kleinschalige en gespreide opvang – wijzen PVV en FVD verplichte opvang af of koppelen zij die nadrukkelijk aan instemming van inwoners. De CU voegt er aan toe niet aan een college te willen deelnemen dat de raad gaat voorstellen de Spreidingswet niet uit te willen voeren. Het CDA benoemt het respect voor de rechtsstaat en het uitvoeren van wettelijke taken. De FNP wil ook de Spreidingswet uitvoeren maar benadrukt vooral ook de uitvoerbaarheid en het draagvlak.

Friese plaatsnamen lijken een belangrijk breekpunt. Voor de FNP is dit een principiële dossier, terwijl de meeste andere fracties tegen zijn (CDA) of dit onderwerp benaderen vanuit het oogpunt van kosten en maatschappelijk draagvlak.

Ook referenda en directe democratie laten een duidelijke scheidslijn zien: PVV en FVD zien dit als een wezenlijk instrument, terwijl de meeste andere fracties de voorkeur lijken te geven aan participatie aan de voorkant en bestuurlijke besluitvorming via de raad. In de StemWijzer geeft ook de FNP aan voor een referendum te zijn, maar een kroonjuweel of een breekpunt is het voor de FNP in mijn ogen niet.

Op het thema duurzaamheid en energietransitie lopen de accenten tussen fracties duidelijk uiteen. Het CDA formuleert een grens door te stellen dat de gemeente geen extra 'koppen' op landelijke regelgeving moet zetten. De FNP noemt duurzaamheid bij de breekpunten, geeft prioriteit aan het behoud van het landschap (geen zonnepanelen en grote windmolens) maar verschillen tussen partijen zijn te overbruggen. PVV en FVD nemen een uitgesproken kritische positie in en willen de rol van de gemeente op dit dossier juist sterk beperken of geheel afbouwen. CU en GL/PvdA zien meer ruimte voor initiatieven.

Op thema's als gezonde gemeentefinanciën en het sociaal domein is de onderlinge afstand kleiner dan vaak wordt verondersteld. Groenlinks/PvdA wil nadrukkelijk niet bezuinigen op het sociaal domein, GBA wil die anders inrichten, de CU bezuinigt liever op 'stenen' dan op het sociaal domein maar 'bottom line' is er consensus over het feit dat preventie belangrijk is en een andere koers niet ten koste mag gaan van de zorg.

Vrijwel alle fracties onderschrijven het belang van financiële degelijkheid, de toon van GBA is wel anders met de duidelijke stelling dat de gemeente financiële tekorten niet mag afwentelen op de inwoners door de belastingen (OZB) te verhogen.

6. Analyse van bevindingen en advies kansrijke samenwerking

Uit de gevoerde gesprekken komt een duidelijk beeld naar voren van twee fracties (FNP en CDA) die in de periode 2022-2026 constructief met elkaar hebben samengewerkt en dat willen voortzetten. De kiezer heeft laten zien vertrouwen te hebben in het gevoerde beleid van deze partijen, samen hebben ze opnieuw 10 van de 21 raadszetels waarmee ze beschikken over een stevig fundament om de komende raadsperiode op een stabiele wijze het gevoerde beleid door te zetten. Programmatisch hebben FNP en CDA veel overeenkomsten, onder meer op het terrein van het behoud van vitale voorzieningen in de dorpen, het bouwen in de dorpen en het voeren van een solide financieel beleid.

Tegelijkertijd zijn er onderwerpen waarop de standpunten van FNP en CDA van elkaar verschillen. De invoering van Friese plaatsnamen heeft in campagnetijd nauwelijks een rol gespeeld, maar blijkt nu een belangrijk item te zijn. FNP vindt het niet invoeren een breekpunt terwijl het CDA juist invoering als een hard breekpunt benoemt. Andere partijen zijn veel genuanceerder. Er zal in de formatiefase bekeken moeten worden hoe hier mee om kan worden gegaan. Het kan benoemd worden als een vrije kwestie waarbij de gemeenteraad uiteindelijk het oordeel velt. Er kan ook gekeken worden naar ervaringen elders in de provincie waar invoering heeft plaatsgevonden. In Noardeast-Fryslân hebben de dorpen zich individueel mogen uitspreken en dat heeft het nodige draagvlak en minimale ruis opgeleverd. Zo'n aanpak zou aansluiten bij de wens van verschillende partijen om de bevolking eerder en meer direct een stem te geven en te betrekken bij belangrijke beleidskeuzes.

Op het meest risicovolle thema, de opvang van vluchtelingen, willen beide partijen voldoen aan de Spreidingswet en is er in de basis dus consensus. Mijn advies is om met elkaar in de formatiefase het gesprek te voeren over de scenario's die zich ongetwijfeld de komende raadsperiode aandienen. Er is consensus over het feit dat Achtkarspelen te klein is voor een AZC en dat opvang alleen past in de Mienskip als deze kleinschalig is. Door de verschillende doelgroepen waar opvang voor nodig is (asielzoekers, AMV-ers, statushouders en Oekraïners) integraal en regionaal (afspraken met andere gemeentes in Friesland) te benaderen moet het mogelijk zijn om de gezamenlijke inzet in een bestuursakkoord te definiëren.

Ik heb als verkenner vervolgens gekeken naar mogelijkheden om de samenwerking te verbreden. CDA en FNP hebben nog geen meerderheid en hoewel er gemeentes zijn die experimenteren met een minderheidscoalitie in de raad, is hier in de raad van Achtkarspelen slechts bij een enkele partij draagvlak.

Hoewel FVD als grote winnaar uit de verkiezingen naar voren is gekomen en de zetelwinst van de PVV door beide partijen niet ten onrechte als een signaal van de kiezer ('ruk naar rechts') wordt gezien, zijn de programmatische verschillen van alle andere fracties met beide partijen zo groot (mede door grote standvastigheid van zowel FVD als de PVV op de 'kroonjuwelen') dat een constructieve samenwerking in de komende raadsperiode met één van deze partijen niet valt te verwachten.

Hoewel GBA ondanks het zetelverlies nadrukkelijk beschikbaar is voor bestuurlijke verantwoordelijkheid, kan uit de gesprekken de conclusie worden getrokken dat andere fracties GBA nu niet als een logische coalitiepartner zien. De partij heeft bij de recente verkiezingen twee zetels verloren, wat wijst op een afgenomen mandaat en de partij is in de afgelopen raadsperiode intern niet stabiel gebleken: van de drie raadsleden hebben zich er twee afgescheiden van de fractie.

Om te komen tot een stabiele meerderheidscoalitie is de CU een partij die op inhoud veel overeenkomsten heeft met het 'motorblok' FNP en CDA: gezonde gemeentefinanciën, woningbouw en leefbaarheid in de dorpen, inzet op preventie op het sociaal domein. Het CDA benoemt in het gesprek weliswaar een aantal uitdagingen voor het sluiten van compromissen met de ChristenUnie (opvang vluchtelingen, sociaal domein, en woningbouw) maar deze verschillen zijn naar verwachting te overbruggen. Als het gaat om de verantwoordelijkheid die de CU voelt en wil nemen voor de opvang van vluchtelingen, is een AZC geen breekpunt en ziet de CU het vluchtelingen-vraagstuk (asielzoekers, AMV-ers, statushouders en Oekraïners) en het voldoen aan de Spreidingswet als een veel grotere 'puzzel' die je door kleinschalige opvang of door goede afspraken met andere gemeenten moet zien te oplossen. Door deze realistische opstelling van de CU moeten er in de formatiefase op dit thema door deze 3 partijen goede afspraken te maken zijn. Het urgentiebesef van alle 3 partijen om een impuls te geven aan de woningbouw maakt dat ook hier werkbare afspraken over te maken zijn en op het sociaal domein moeten partijen elkaar weten te vinden in de gemene deler dat preventie van groot belang is en de zorg en de kwaliteit van zorg altijd voorop staat.

Met een coalitie van FNP, CDA en CU is er een coalitie die garant staat voor een stabiele, constructieve samenwerking voor de raadsperiode 2026-2030 die zorgt voor continuïteit en een voortzetting van de koers die in de periode 2022-2026 is ingezet.

Kanttekening

Indien de raad een coalitie met 12 zetels als te smal ervaart, kan er nagedacht worden over het aanhaken van een vierde partij aan de coalitie. Als verkenner zie ik dan GL/PvdA als de meest logische keuze. Dit geeft een brede meerderheid van 15 zetels, waardoor ruimte ontstaat voor debat en een afwijkend standpunt binnen de coalitie, zonder dat de samenwerking direct onder druk komt te staan. CU, CDA en GL/PvdA sluiten programmatisch op

elkaar aan terwijl FNP geen enkele partij uitsluit. Een dergelijke verbreding sluit daarentegen in politieke zin minder aan bij de verkiezingsuitslag, waarin kiezers zichtbaar naar 'rechts' zijn opgeschoven.

Een bredere coalitie kan helpen om meer ruimte voor debat in de raad te creëren en tegelijkertijd de stabiliteit van het bestuur te vergroten, doordat de coalitie niet direct onder druk komt te staan als één van de partijen een afwijkend standpunt inneemt. Daarbij is van belang dat GL/PvdA heeft aangegeven bereid te zijn deel te nemen aan een coalitie zonder zelf een wethouder te leveren en dat ook de ChristenUnie heeft uitgesproken zich comfortabeler te voelen in een coalitie waarin GL/PvdA meedoet, juist vanwege de inhoudelijke overeenkomsten. Beide fracties hebben in de gesprekken duidelijk gemaakt op deze wijze constructief aan een nieuwe coalitie te willen bijdragen. Net als bij de CU zie ik inhoudelijk geen onoverkomelijke hindernissen voor deelname van GL/PvdA aan een coalitie.

Bijlagen: Gespreksverslagen van alle fracties